

SÁNDOR LÁSZLÓ: HAZÁNK: KELET-EURÓPA

Alig múlt két esztendeje, hogy Sándor László sajátosnak tűnő kötetel jelentkezett: Fábry Zoltán életrajzi mozzanatait gyűjtötte össze; a címe: *Tanú és tanulság voltam* (Madách, 1977.). Nem véletlenül idéztük föl ama könyvét, hiszen ez újabb kötete – szinte Fábryra mutatóan – *Hazánk: Kelet-Európa* címet viseli; önmagára mutatva (s nem hivalkodón), ki nem mondott mottója lehetne, „tanú és tanulság vagyok”.

Három ország sajtójában megjelent írásait gyűjtötte össze a szerző, a magyaron kívül a cseh, az orosz, a szlovák és az ukrán írók műveivel, illetve irodalmi-társadalmi-nemzetiségi jelenségekkel foglalkozik. Írásai rendkívül objektívek, pontosak, elemzőek. Azt máris – őszintén – be kell vallanunk, hogy akár irodalomról, akár a történeti elemzésekről van szó: *néhány kivételtől* eltekintve, inkább csak beszélünk erről, de igazában *kevéssé ismerjük Európának e tájait*. Sándor László – kötetének előszavában – nem véletlenül írja az Ady-mottót („Dunának, Oltnak egy a hangja”), hogy „virtuális hazánk: Kelet-Európa. Azaz Magyarország mellett – szélesebb értelemben – a kelet-európai országokat is hazánknak tekinthetjük . . .” (6.) Ez a megállapítás már több is, mint a híd-szerepre utalás, s arra való hivatkozás. Bizonyos, szinte az azonos-ságot megközelítő analógiákról van szó. Talán egykor Győry Dezső fogalmazta meg ezt nagyon egyértelműen: gyakran sokkal megfoghatóbban, mint tette ezt pl. Fábry Zoltán, aki Európát „avatta hazájává”; jelezve is, hogy ő „túlnézett” a szűkebb környezetben, a közvetlen szomszédokon, s a tágabb horizontot fürkészte.

Sándor László rendkívül igényesen, pontosan és igazságosan fogalmaz. Ez – amellet, hogy nem kis erénye kötetének – érvényes könyve mindhárom (I. *Írókról*; II. *Könyvekről*; III. *A Korunkról*) fejezetére. A kritikus Sándor László kiváltképp markáns arcúval bontakozik ki a kötet lapjairól.

A szerző tolla nyomán megelevenedik kortársainak egész tábora. Azok, akikkel együtt dolgozott és küzdött, akikkel a kapcsolatot tartotta (kiváltképp szép példája ennek a Korunkról szóló nagyobb fejezete, dokumentumanyaga). Ha tovább lépünk: Balogh Edgárról, Fábry Zoltánról, Győry Dezsőről, Vozári Dezsőről csak-csak vannak kialakult véleményeink; de ugyanezt elmondhatjuk-e – a kívánatos mértékben – pl. Sevcsenkóról, Sztelmahról, Šaldaról, Bezručról, avagy Vančuráról? Nem bizonyos. Sándor László elevenné teszi alakjukat, életművük lényegét (különösen megragadó a Sztelmah-portré). Más példára fordítva a figyelmet: Gaál Gáborról – a Korunk ürügyén is – sok mindent tudunk, *de* ugyanezt elmondható-e az *Igor-ének* magyar fordításáról?

Avagy az ungvári Munkás Újságról? E kérdések nem véletlenül tolnak a tollunk alá: a kérdőmondatok feleletet is tartalmaznak. Sok ismeretlen anyagot tesz közzé Sándor László; elegendő, ha Balázs Bélára, Sinkó Ervin leveleire, Lukács György kapcsolatára a Korunk-kal utalunk stb.

E kötetben Sándor László aktív résztvevő, s mai emlékező; tanú és idéző. Nem is emlékiratot írt, nem is férhetett megszabott terjedelmű kötetbe minden, lényeges anyag és adalék stb. Az objektív hangvétellű cikkek, kritikák stb. mögött ott érezzük Sándor László résztvevő személyét, s a személyesség hitelét.

Korrigálni a szerzőt csupán annyiban szükséges: mivel – mint említettük – több összefüggésben olyan területre vezet el, amely sokak előtt ismeretlen, vagy kevésbé ismert, Sándor László inkább jogos vágyat, óhajt fogalmazott meg – kimondva, vagy anélkül –, amikor ezeknek elengedhetetlen szükségességére hívja a figyelmet. Ő otthon érzi magát, de vajon mindenki, aki a kezébe veszi kötetét? Az olvasók nagy része sok mindent e kötetből tud meg. Igaz, könyvének éppen ebben rejlik ereje, sőt (nem túlzás) varázsa: minden sorával azt kívánja dokumentálni, bizonyítani – hazánk: Kelet-Európa. Sándor László az áhított elvet és a gyakorlatot szervesen kapcsolja össze. Tárgy- és ténszerűen. Ezért műve: hézagpótló, a fogalmazás és meghatározás legjobb, legnemesebb értelmében. Irodalomtörténet is, művelődéstörténet is, történelem is. Miként ő írja: egyik láncszeme egy nagytávú kutatómunkának. Olyannak, melyet egy ember nem is végezhet el. Mi most annyit teszünk mindehhez: igen fontos láncszem.

Lehet, hogy ha egyszer megírják – szintézisben – Kelet-Európa irodalom-, művelődés- stb. történetét – annak a műnek egyik tartópillére lesz és marad Sándor László műve. Sőt, akkor, abba a szintézisbe bele kell olvasztani-illeszteni Sándor László egész tevékenységét, életműve egészét, mert az több, mint amit általában tudunk, vagy tudni vélünk. (Madách)

KOVÁCS GYÖZŐ

LUKÁCS GYÖRGY ÉLETE KÉPEKBEN ÉS DOKUMENTUMOKBAN

Nyolcvanöt éves korában így vonta meg élete mérlegét Lukács:
„... Óriási szerencsém volt, hogy egy ilyen mozgalmas, nagy fordulatokban gazdag életet élhettem át, és különösen szerencsésnek tartom